

TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 5, Sayı: 17, Haziran 2018, s. 43-53

Doç. Dr. Abdulcebbar KAVAK

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tasavvuf, aka-
vak@agri.edu.tr

AĞRI'NIN NAKŞİBENDÎ-HÂLİDÎ ŞEYHLERİNDEN MOLLA MUHAMMED KASORÎ VE KASOR MEDRESESİ

Özet

Ağrı, Osmanlı döneminde Bayazıt Sancağından devraldığı ilim, kültür ve tasavvuf mirasını, Cumhuriyet döneminde de devam ettirmeyi başarmıştır. Daha önce Ahmed-i Hânî ile başlayan ilim ve tasavvuf geleneği, Seyyid Abdurrahim Arvâsî, Molla Muhammed Celâlî, Şeyh Abdülbarî Küfrevî, Halife Yûsuf ile devam etmiştir. Son dönem Ağrı'da yetişmiş âlim ve mutasavvıflar içinde toplumun teveccühüne mazhar olan şahsiyetlerin başında Nakşibendî-Hâlidî şeyhlerinden Molla Muhammed Kasorî gelmektedir. Molla Muhammed Kasorî'nin Kasor köyünde kurduğu medrese Ağrı'da Şark Medrese geleneğini yaşatan etkin ilim irfan merkezlerinden biri olmuştur.

Bu makalede Ağrı'nın ilim irfan hayatında derin izler bırakan Molla Muhammed Kasorî ve Kasor Medresesini ele alacağız.

Anahtar Kelimeler: Ağrı, Nakşibendî-Hâlidîlik, Molla Muhammed Kasorî, Kasor Medresesi

MULLAH MUHAMMED KASORÎ AMONG THE NAQSHBANDÎ-KHALİDÎ SHEIKHS OF AGRİ AND KASOR MADRASAH

Abstract

Agri succeeded to continue the knowledge, culture and mystic inheritance inherited from Bayazid Sanjak during the Ottoman period to the Republican period. The tradition of science and Sufism that had started with Ahmed-i Khanî, and continued with Sayyid Abdurrahim Arwasî, Mullah Muhammed Jalâlî, Sheikh Abdulbari Kufrawî and Khalifa Yusuf. Among the scholars and Sufis who grew up in the last period in Agri, Mullah Muhammed Kasorî, one of the Naqshbandî-Khalidî sheikhs, is the head of the personalities who have been the beneficiaries of the community. The madrasah founded by Mullah Muhammed Kasorî in Kasor village became

one of the centers of effective science and lore which kept the tradition of Orient Madrasah in Agri.

In this article we will consider Mullah Muhammed Kasorî and Kasor Madrasah, which left deep traces of Agri's knowledge of science and lore.

Keywords: Agri, Naqshbandî-Khâlidîyya, Mullah Muhammed Kasorî, Kasor Madrasah

GİRİŞ

Anadolu'nun hem İran hem de Orta Asya'ya açılan kapılarından biri olan Ağrı, bulunduğu coğrafik konumu itibariyle pek çok tarihi ve kültürel hadiseye şahit olmuştur. Osmanlı döneminde Ağrının merkezini oluşturan Bayazıt Sancağı, Osmanlı-İran arasında Sünnî kültürün güçlü bir şekilde yaşatıldığı muhkem bir kale görevi görmüştür. Cumhuriyet döneminde şehir merkezinin Bayazıt Sancağından Karaköse ilçesine nakledilmesinden sonra,¹ şehirde asırlarca teraküm eden ilim ve tasavvuf kültürü bu defa Karaköse'de ihya edilmeye başlanmıştır. Bu meyanda Ağrı ve çevresinde faaliyet yürüten Kadiriyye ve Nakşibendiyye tarikatı mensuplarının etkinlikleri, tasavvufî hayata canlılık kazandırmıştır. Özellikle on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'nun hemen her şehrinde tasavvufî faaliyet yürütmeye başlayan Nakşibendî-Hâlidî kolunun, Ağrı'da da etkili olduğunu belirtmek gerekir.

On dokuzuncu asrın ilk çeyreğinde Nakşibendî-Müceddidîliğin Doğu Asya'daki önde gelen temsilcisi Şah Abdullah Dihlevî, Şehrezorlu müridi Mevlana Halid'i yetiştirmiş ve beş tarikatın icâzetli bir halifesi olarak Irak'a göndermiştir.² Mevlana Halid'in Irak'ta başlattığı tasavvufî faaliyetler, yarım asır içinde Irak, İran, Suriye, Kafkasya ve Anadolu'da ciddi bir toplumsal kabule mazhar olmuştur.³ Irak'tan sonra Nakşibendî-Hâlidîliğin en etkili olduğu coğrafya Anadolu olmuştur.⁴ İstanbul başta olmak üzere Konya, Afyon, Malatya, Kastamonu, Amasya, Erzurum, Van, Hakkâri, Cizre, Mardin, Siirt, Urfa Elazığ ve Diyarbakır gibi şehirler, Hâlidî şeyhlerinin açtıkları medreselerin ilmi ve tasavvufî faaliyetleriyle tanışmışlardır.⁵ Hâlidî şeyhleri Nakşibendiyye tarikatını Türkiye'de en önemli tarikat haline getirmiş ve bu durum tarikatların resmen tasfiye edilmesinden sonra da devam etmiştir.⁶

Ağrı Nakşibendî-Hâlidîliğin Anadolu'da etkin olduğu şehirlerden biridir. Ağrı ve çevresinin Nakşibendî-Hâlidîlikle tanışması ise Bitlis'te açılan üç büyük irfan merkezi sayesinde olmuştur. Bunlar Seyyid Sibgatullah Arvâsî'nin (v.1870) kurduğu Hizan (Gayda) Tekkesi, Şeyh Abdurrahman-ı Tağî'nin (v. 1886) açtığı Norşin Medresesi ve Şeyh Muhammed Küfrevî'nin (v. 1898) kurduğu Küfrevî Tekkesi'dir.⁷ Özellikle Küfrevî Tekkesinde yetişen mutasavvıfların Ağrı ve çevresindeki gayretli çalışmaları sayesinde, Nakşibendiyye tarikatı burada önemli bir toplumsal

¹ Metin Tuncel, "Doğubayazıt", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, IX/494.

² Abdülganî el-Hânefî, *Menâkibu'd-Dihlevî*, Çev. Muhammed Arif Karakaya, (Basılmamış nüsha), Van 2004, s. 58-59; Abdülkerim Müderris, *Yâd-ı Merdân*, Çaphâne-i Ârâs, Hevler 2011, I, 26.

³ Abdulcebbar Kavak, *Mevlânâ Hâlid-i Nakşibendî ve Hâlidîlik*, Nizamiye Akademi Yayınları, İstanbul 2016, ss. 291-341.

⁴ Abdurrahman Memiş, *Hâlidî Bağdâdî ve Anadolu'da Hâlidîlik*, Kitabevi, İstanbul 2000, s. 130-229; Dina Le Gall, *Osmanlı'da Nakşibendîlik*, Litera Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 119.

⁵ Kavak, *Mevlânâ Hâlid-i Nakşibendî*, ss. 304-325.

⁶ Hamit Algar, *Nakşibendîlik*, İnsan Yayınları, İstanbul 2013, s. 349.

⁷ Kavak, *Mevlânâ Hâlid-i Nakşibendî*, ss. 378-381; Mehmet Saki Çakır, *Seyyid Tâhâ Hakkârî ve Nehrî Dergâhı*, Nizamiye Akademi Yayınları, İstanbul 2017, ss. 119-120, 126, 152-153.

TİDSAD

altyapıya sahip olmuştur.⁸ Şeyh Abdülbari Küfrevî (v. 1918), Şeyh Abdullah Küfrevî (ö. 1953), Şeyh Kasım Celaleddin Küfrevî (v. 1992), Şeyh Abdülvehhab Küfrevî (v. 2010) ile Şeyh Kasım Küfrevî'den hilafet alan Molla Muhammed Kasorî (v. 2000) ve Alvarlı Efe ünvanıyla tanınan Erzurumlu Muhammed Lütfi Efendi (v. 1956)'nin talebesi Molla Nadir Azîzî (v. 1986),⁹ Ağrı'nın tasavvufî hayatına damgasını vurmuş Nakşibendî-Hâlidî şeyhleridir.

Bu makalede âlim ve mutasavvıf kişiliğiyle Nakşibendî-Hâlidî tasavvuf geleneğini Ağrı'da başarıyla temsil eden Molla Muhammed Kasorî ve Kasor köyünde kurduğu medresesinden bahsedilecektir.

A. Molla Muhammed Kasorî'nin Hayatı

Tam adı Molla Muhammed b. Molla Kâsım b. Muhammed b. Timur b. İsmail Ağa'dır.¹⁰ Ailenin atası kabul edilen İsmail Ağa, Ağrı'ya gelerek Tutak ilçesine bağlı Antep muhitinde Molla Hasan köyüne yerleşmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusların bölgeyi işgal etmeye başlamasının ardından aile mensupları muhacir olarak Urfa şehrine gitmişlerdir. Molla Muhammed bu muhacirlik döneminde 1346/1925 yılında Urfa'da dünyaya gelmiştir. Kur'an-ı Kerim ve ilk dinî bilgileri babası Molla Kasım'dan almıştır.

Çocukluk yıllarını Urfa şehrinde geçiren Molla Muhammed'in gençlik yılları Ağrı ve çevresinde ilim ve medrese ortamlarında geçmiştir. Yaşadığı Ağrı şehrinin ilmî, kültürel ve toplumsal hayatında derin izler bırakacak çalışmalar yapan Molla Muhammed Kasorî, hayatı boyunca sabırlı ve mütevazı kişiliğini devam ettirmiştir.

Çok merhametli bir kişiliğe sahip olan Molla Muhammed, toplumsal hayatta muhatap olduğu kişilerin akli ve eğitim seviyelerine göre hitap ederek onlarla hemhal olmuştur. Kibir ve gururdan uzak sade bir hayat yaşamış ve günlük yaşamında israf ve aşırılıktan kaçınmıştır. Uyurken bile sünnete muhalefet etmemeye dikkat eden, dinî eserlerin bulunduğu ortamlarda ayaklarını uzatmaktan hayâ eden bir âlim ve sûfidir.

1955-1956 yıllarında Bediüzzaman Said Nursî'yi ziyaret etmiştir. Said Nursî Molla Muhammed Kasorî'yi kendi talebelerinden biri olarak kabul etmek suretiyle bu genç müderrisi onore etmiştir. Said Nursî'nin vefatından sonra taziye için Konya'ya giden Molla Muhammed Kasorî, Bediüzzaman'ın kardeşi Molla Abdülmecid ile görüşmüştür.

1421/2000 yılında Hakkın rahmetine kavuşmuştur. Kabri Ağrı merkeze bağlı Kasor yeni adıyla Arakonak köyünde bulunmaktadır.¹¹

1. Medrese Tahsili ve Hocaları

a. Medrese Tahsili

Molla Muhammed Kasorî de pek çok akranı gibi Arapça ve dinî ilimlerin öğretildiği medreselerde tahsil hayatına başlamıştır. Yirmi yıllık medrese hayatında farklı medreseleri dolaşmış

⁸ Vahyeddin Küfrevî, *Pîr Muhammed Küfrevî*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2013, ss. 21-22, 105-116; Çakır, *Seyyid Tâhâ Hakkârî ve Nehrî Dergâhı*, s. 152-153.

⁹ Sabahüddin el-Çânî, *Ulemâunâ mine'l-müderrisîn fi'l-karni'l-İşrîn*, Dâru'r-Ravza, İstanbul 2016, s. 247.

¹⁰ Mustafa Bilici, *Hikâyatü'z-zaman Tavarihu'l-avan*, Şenyıldız Matbaacılık, İstanbul 2005, s. 7.

¹¹ Bilici, *Hikâyatü'z-zaman*, s. 110.

ve dönemin saygın müderrislerinden dersler almıştır. Tutak dışında Muş'un Korkut ilçesine bağlı olan Kod köyünde bulunan Kod Medresesi ve Muş'un Bulanık ilçesine bağlı Sultanlı köyü Medresesi onun tahsil gördüğü başlıca iki ilim merkezidir.

Molla Muhammed Kasorî Şark medreselerinde okutulan sıralı Arapça kitapları, fıkıh, hadis, tefsir gibi İslami ilimler alanından eserlerle Arap ve Fars edebiyatından eserler okumuştur.

Medrese tahsili sürecinde çok sayıda medrese arkadaşı edinmiştir. Molla Sadreddin Yüksel, Müftü Molla Abdülbari Bayram, Molla Muhammed Sadık Tatvanî ve Haydar Hatipoğlu bunlardan en çok tanınanlardır.

b. Hocaları

Molla Muhammed Kasorî Arapça ve İslamî ilimlerle ilgili eserleri tek bir müderristen almamıştır. Bu nedenle Doğu Anadolu'daki pek çok medreseyi gezmiş ve farklı âlimlerin rahle-i tedrisinde bulunma fırsatını yakalamıştır. Tespit edebildiğimiz hocaları arasında şu şahsiyetler yer almaktadır:

Molla Kâsım Tutâğî (Molla Muhammed Kasorî'nin babası.)

Molla Abdullah Patnosî

Şeyh Ramazan Tutağî

Şeyh Kutbeddin b. Şeyh Fethullah Verkansî

Halife Yusuf Kodî

Molla Zahir Tendürekî

Şeyh Kâsım Küfrevî

Molla Muhammed Kasorî ilim icâzetini son hocası olan Şeyh Kâsım Celaleddin Küfrevî'den almıştır.¹²

2. İlmî Şahsiyeti

Molla Muhammed Kasorî, Cumhuriyet döneminde zor şartlarda ayakta kalmayı başaran Şark Medreselerinde eğitim görmüş bir âlimdir. Bununla beraber o, ilmiye sınıfı mensupları arasında Arapça, Farsça ve İslamî ilimlerde kendisini iyi yetiştirmeyi başarmış seçkin şahsiyetler arasında yerini almayı başarmıştır. Aklî ve naklî ilimlere derin vukûfiyeti ve fıkıh alanındaki kaabiliyeti ile Ağrı ve çevresinde "ikinci Şafî" olarak nitelenmiştir. Arapça, Farsça, Kürtçe ve Türkçe'yi iyi bilen Molla Muhammed, bu dillerde yazılmış edebî eserlerden istifade etmeyi bilmiştir.¹³

Molla Muhammed Kasorî, sahip olduğu engin İslami bilgi ve dinî meselelere olan vukûfiyeti sebebiyle Ağrı Dağı'na benzetilmiştir. Bir gün Ağrı valisi kendisini ziyarete gelmiş ve bazı meseleleri sorarak fetva istemiştir. Aldığı yerinde ve güzel cevaplar karşısında oldukça memnun olan vali, "Bu hocanın ilmi Ağrı Dağı kadardır" diyerek Molla Muhammed Kasorî'nin sahip olduğu yüksek ilmî konumuna işaret etmiştir. Molla Muhammed Kasorî'nin kardeşi ve

¹² Bilici, *Hikâyatü'z-zaman*, s. 8-13, 113.

¹³ Bilici, *Hikâyatü'z-zaman*, s. 113.

talebesi Molla Mustafa Bilici: “İslam dininde sabit bir dağ, kuvvetli bir kale gibiydi. Yani sıcak onları eritmez, soğuk onları dondurmaz, rüzgâr onları yerlerinden oynatamaz, sel suları onları yerlerinden götüremezdi”¹⁴cümleleriyle onun ilmî konumunu anlatmaya çalışmıştır.

3. Tasavvufî Şahsiyeti

Cumhuriyet döneminde Ağrı’da yetişmiş Nakşibendî-Hâlidî şeyhlerinden biri olan Molla Muhammed Kasorî, ilim ve hikmet sahibi bir âlim olarak tanınmıştır. Onu tanıyanlar kendisinin maneviyat merdivenlerini tırmanmış, veli bir sûfî, kâmil ve mükemmil bir mürşit olduğunu belirtmişlerdir.¹⁵

Nakşibendî-Hâlidî tasavvuf geleneğine bağlı olan Kasorî, Hâlidiliğin en belirgin özelliklerinden biri olan Medrese geleneğini devam ettirme hususunda ciddi ve titiz bir gayretin içinde olmuştur. Cumhuriyet döneminde Anadolu’nun hemen her tarafında olduğu gibi Ağrı’da da dinî ilimler ve tedrisat alanında ortaya çıkan büyük açığın farkında olan Molla Muhammed Kasorî, bu boşluğu doldurmak için çaba harcamıştır. Bu amaçla irşad faaliyetlerini yürütmekle beraber halife yetiştirmek için harcayacağı zamanı ilim talebelerine ayırmayı tercih etmiştir. Bu yönüyle Molla Muhammed Kasorî’yi ilmî faaliyetleri önceleyen Nakşibendî-Hâlidî şeyhleri arasında zikretmek yerinde olacaktır.

Dünyevî ve maddi konularda hiç kimseye boyun eğmeyen Molla Muhammed Kasorî, hiçbir zaman bu tür şahsiyetlere meyilememiştir. Haddizatında dünyevî yönü ağır basan kişilerin yanında fazla kalmayıp ilim ve gönül ehlinin yanında durmayı tercih etmiştir. Şehir merkezine her zaman gitmeyen Molla Muhammed Kasorî, gittiğinde de sadece önceden tanıyıp ilim ve ahlakına güvendiği şahsiyetlerin işyerlerine uğrayıp kısa süreliğine dinlenmiştir. Ağrı merkezine geldiğinde genellikle müritlerinden Hacı Yusuf Efendi’nin dükkânına uğrayıp kendisini ziyarete gelen talebe ve sevenlerini orada kabul etmiştir.¹⁶

a. Tarikat silsilesi

Molla Muhammed Kasorî’nin intisap ettiği Nakşibendiyye-Hâlidîyye kolunun Hz. Peygamber (sav)’e kadar uzanan silsilesi şu şekildedir.

1. Hz. Peygamber (s.a.v)(v. 10/632)
2. Hz. Ebûbekir (v.13/634)
3. Selman-ı Farisî (v. 35/655)
4. Kasım b. Abdullah (v.102/720)
5. Câfer-i Sadık (v.148/765)
6. Bayezid-i Bistamî (v. 261/875)
7. Ebu’l-Hasan Harakânî (v. 419/1029)
8. Ebu Ali Farmedî (v. 477/1084)
9. Yusuf Hemedanî (v. 535/1140)
10. Abdülhalık Gucdüvânî (v. 617/1220)

¹⁴ Bilici, *Hikâyatü’z-zaman*, s. 117-118.

¹⁵ Bilici, *Hikâyatü’z-zaman*, s. 134.

¹⁶ Bilici, *Hikâyatü’z-zaman*, s. 115-116.

11. Arif Rîvgerî (v. 649/1251)
12. Mahmûd İncirfağnevî (v. 670/1271)
13. Ali Râmitenî (v.705/1305)
14. Emir Külâl (v. 777/1375)
15. Muhammed Baba Semmâsî (v. 740/1339)
16. Bahaeddin Muhammed Nakşibend el-Buhârî (v. 791/1389)
17. Alaeddin Attar (v. 802/1399)
18. Yakup Çerhî (v. 847/1443)
19. Ubeydullah-ı Ahrâr (v. 895/1490)
20. Muhammed Zâhid (v. 922/1516)
21. Derviş Muhammed (v. 970/1562)
22. Muhammed Hâcegî Emkenegî (v. 1008/1599)
23. Muhammed Bâkî Billah (v. 1014/1605)
24. Ahmed Sirhindî (v. 1034/1624)
25. Muhammed Ma'sûm Sirhindî (v. 1098/1686)
26. Seyfeddin b. Muhammed Ma'sûm Sirhindî (v. 1100/1689)
27. Nur Muhammed Bedevânî (v. 1135/1723)
28. Habîbullah Mazhar-ı Cân-ı Cânân (v. 1195/1780)
29. Abdullah Dihlevî (v. 1240/1824)
30. Mevlânâ Hâlid-i Zülcenâheyn (v. 1242/1827)
31. Seyyid Taha Hakkarî (v. 1269/1853)
32. Şeyh Muhammed Küfrevî (v. 1315/1898)
33. Şeyh Abdülbaki Küfrevî (v. 1943)
34. Şeyh Kâsım Celaleddin Küfrevî (v. 1992)
35. Molla Muhammed Kasorî (v. 2000)

b. Anlatılan Bazı Hatıra ve Kerametleri:

Şeyh Kâsım Celaleddin Küfrevî Molla Muhammed Kasorî'yi İstanbul'a davet eder. Molla Muhammed İstanbul'a gitmek için yola çıkarken bazı talebeleri latife olsun diye: Üstadımız! Daha önce İstanbul'u görmediniz, orayı bilmezsiniz, orada kaybolmaya sınırsınız? derler.

Molla Muhammed talebelerine Şuarâ Suresinin 62. âyetiyle cevap verir:

“Hayır, Muhakkak benimle beraber Rabbim var. O bana yol gösterecek”

Molla Muhammed Allah'a tevekkül ederek yola çıkar. Otobüs İstanbul'a vardığında bir memurun bazı ağır eşyalarını indirmek için önce Taksim meydanına uğrar. Şoför yolculara seslenerek bagaj indirilinceye kadar kısa bir müddet orada bekleyeceklerini söyler. Molla Muhammed Kasorî otobüsten inince bir el onu arkadan kucaklar. Dönüp baktığında Şeyh Kâsım Küfrevî'yi

karşısında görür. Şeyh Kâsım Molla Muhammed Kasorî'ye şöyle der: Ey Molla Muhammed! Senin kerametini beni buraya getirdi. Halbu ki ben otuz yıldır buraya gelmemiştim. Bu gece rüyamda babam Şeyh Abdülbaki rahmetullahi aleyhi gördüm. Bana şöyle dedi. "Molla Muhammed bugün filan saatte İstanbul'a Taksim meydanına gelecek. Git oraya ve onu al. Kaybolmasın"¹⁷

Molla Muhammed Kasorî Resulullah'a âşık bir kişi olarak tanınmıştır. Bir yıl Kurban bayramına beş gün kala Kâbeyi ziyaret için hazırlık yapmıştı. Üstada dediler ki: "Vakit daraldı, zaman kalmadı. Bundan sonra yetişmeniz imkânsız." Molla Muhammed onlara şöyle cevap verdi: "Ey insanlar! Ben bu gece Resulullah (sav)'ı rüyamda gördüm. Beni ziyaretime çağırarak şöyle dedi: "Ey Muhammed benim yanıma gel ve beni ziyaret et. Ben de rüyamda onu ziyaret ettim. Bu nedenle Kâbeyi tavaf ve Resulullah'ı ziyaret konusunda tereddütüm yoktur.. Ziyaret edeceğim İnşallah." Dediği gibi yola çıkıp Arafat dağına çıktılar. Kâbeyi tavaf ve Resulullah'ı ziyaret ettiler."¹⁸

B. Kasor Medresesi

Molla Muhammed Kasorî'nin kurduğu medrese, yaşadığı köye nispetle Kasor Medresesi olarak tanınmıştır. Bu medrese Ağrı'nın merkez ilçesi olan Karaköse'ye yaklaşık 10 km mesafede bulunmaktadır. Medrese köy camii'nin hemen bitişiğine inşa edilen tek gözlü bir binadan ibarettir. Burada barınan talebeler Ashab-ı Suffe misali medrese ve camiye hem eğitim ve öğretim mekânı hem de ibâte için kullanmışlardır.

1. Kasor Medresesinin Önemi

Kasor Medresesi, mütevazı fiziki yapısına rağmen Ağrı ve çevresinden onlarca talebeyi Kasor köyüne çekmeyi başarmıştır. Bunda Molla Muhammed Kasorî'nin saygın konumunun rolü büyüktür. Medreseye olan talep büyük olmasına rağmen gelen talebelerin bir kısmı ibate imkânı olmadığından geri çevrilmiştir. Kasor Medresesi, Cumhuriyet döneminde giderek zayıflayan Şark Medrese geleneğini devam ettiren dinî bir eğitim kurumu olması münasebetiyle önem arz etmektedir.

2. Kasor Medresesinde Okutulan Sıralı Eserler

Medresede okutulan dersler genel olarak Şark Medreselerinin metod ve müfredatıyla örtüşmektedir. Bazen İslamî ilimlerin farklı disiplinlerinde okutulan dersler veya ek ders mahiyetinde asıl derslerin dışında okutulan Farsça ve edebiyat alanındaki eserlerde değişik uygulamalar olmuştur.

Kasor Medresesinde Kur'an-ı Kerim temel öğretiminden sonra okutulan sıralı eserler şunlardır.

Eserin Adı	Yazarı	Konusu/İçeriği
1. Nubihara Biçûkan	Şeyh Ahmed-i Hânî	Arapça Kürtçe Sözlük

¹⁷ Bilici, *Hikâyatü'z-zaman*, s. 129-130.

¹⁸ Bilici, *Hikâyatü'z-zaman*, s. 130.

2. Ğâyetü'l-ihtisâr	Kâdî Ebu's-Şuca Ahmed b. Hüseyin el-İsfahânî	Şafî Fıkhı
3. Nehcü'l-enâm	Molla Halil es-Siirdî	Akaid-Ahlak
4. Mevlid	Molla Hüseyin Bateyî	Kürtçe Mevlid
5. Tasrîf	Molla Ali Teremahî	Kürtçe Sarf
6. Terkîb	Molla Yunus Arkatini	Kürtçe Nahiv
7. Zurûf	Molla Yunus Arkatini	Kürtçe Nahiv
8. Bina	-----	Arapça Sarf
9. İzzî	İbrahim b. Abdülvehhab ez-Zencânî	Arapça Sarf
10. Avâmil	Abdülkâhir b. Abdurrahman el-Cürcânî	Arapça Nahiv
11. İzhâr	Takiyüddin Mehmed Birgivî	Arapça Nahiv
12. Sa'dullah	Sa'd-i Taftazanî	Arapça Nahiv
13. Şerhü'l-Muğnî	Muhammed b. Abdurrahim el-Milanî	Arapça Nahiv
14. Sa'dînî	Ömer et-Taftazanî	Arapça Sarf
15. Hellu'l-Me'âkid	Ebu's-Senâ Ahmed b. Muhammed	Arapça Nahiv
16. Sadullah-ı Gavra	Sadullah Berdeî	Arapça Nahiv
17. Netâyicü'l-efkâr	Mustafa Adalı	Arapça Nahiv
18. Suyûtî	Abdurrahman el-Hudayrî es-Suyûtî	Arapça Nahiv
19. Câmî	Nureddin Abdurrahman el-Câmî	Arapça Nahiv
20. Şerhu'l-akâid	Ebû Hafs Muhammed en-Nesefî	Akaid/Kelam
21. Nûru'l-epsâr	Hasan Mümin eş-Şeblencî	Siyer
22. Cem'u'l-Cevâmi'	Abdülvehhab b Ali es-Sübkî	Usûlu'l-Fıkh –Usûlu'd-Dîn
23. Muhtasaru'l-Me'ânî	Celeddin Muhammed el-Kazvinî	Meânî-Belagat
24. Şerhu's-Şemsiye	Kutbeddin Muhammed et-Tahtanî	Mantık
25. Riyâzü's-Sâlihîn	İmam Nevevî	Hadis
26. Tacu'l-Usûl (et-Tâcu'l-Câmi' li'l-Usûl)	Mansûr Ali Nasıf el-Hüseynî	Hadis
27. Kadı Beyzâvî (Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl)	Kadı Beyzâvî	Tefsir
28. İbn Kesîr (Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'azîm)	İsmail İbn Ömer İbn Kesîr	Tefsir

29. Mesnevî	Mevlânâ Celeleddin-i Rûmî	Tasavvuf Edebiyatı
30. Gülistan ve Bostan	Şeyh Sa'dî Şîrâzî	Tasavvuf Edebiyatı
31. Divan-ı Mevlânâ Hâlid	Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî	Tasavvuf Edebiyatı

Şark Medreselerinde genellikle Farsça tasavvuf edebiyatı alanında Nureddin Abdurrahman Câmî'nin *Divan*'ı, Şeyh Sa'dî Şîrâzî'nin *Gülistan*'ı ile Mevlânâ Celeleddin-i Rûmî'nin *Mesnevî*'si okutulmuştur. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin *Divan*'ı ise Şark Medreselerinin bir kısmında okutulmuştur. Daha çok Norşin Medresesi müderrislerinden Molla Sadreddin Yüksel tarafından okutulan bu eserin akranı ve meslektaşları bazı müderrisler tarafından okutulması dikkat çekmektedir. Molla Muhammed Kasorî de Molla Sadreddin Yüksel gibi medresede Farsça Tasavvuf Edebiyatı alanında Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî'nin *Divan*'ını okutan âlimlerdendir.

Molla Muhammed Kasorî Said-i Nursî'ye olan saygı ve muhabbetinden onun *Kızılıcâz, İşâretü'l-îcâz* eserlerini çokça okumuştur.

3. Kasor Medresesinin Mali Kaynakları

Şark Medreseleri içinde özel olarak vakıf gelirleri tahsis edilenlerin yanında hiçbir yerden geliri olmayan sadece kuruldukları köy veya beldenin halkı tarafından desteklenen medreseler de vardır. Genellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki medreselerin bu ikinci gruptan olduklarını belirtmek gerekir.

Medrese talebelerinin yemekleri *Râtıb* adı verilen usulle her gün bir veya iki ailenin hazırladığı yemeklerle sağlanmıştır. Görevli talebeler o gün sıra hangi ailelerde ise onların evlerine gidip hazırlanan yemekleri medreseye getirirlerdi. Talebeler yatılı olduğu için medresenin belli odalarını uyumak için kullanmışlardır. Öğrenci sayısının artıp odaların yeterli olmadığı zamanlarda caminin uygun bir köşesini uyumak için kullanmışlardır.

4. Medrese Tahsilini Tamamlayanlara Yapılan Mezuniyet Töreni (İcâzet Merasimi)

Talebelere icâzet verme hususunda bir standarttan bahsedilemez. Kimi hocalar öğrencinin seviyesi ne olursa olsun hiç icâzet vermezken, kimileri sıralı kitapları bitiren her talebeye icâzet vermişlerdir. Diğer bazı hocalar ise sadece ehil olanlara icâzet verip seçici davranmışlardır.¹⁹

Duruma göre sade veya görkemli törenlerin düzenlendiği icâzet törenlerinde, icâzet veren hoca talebesine bir cübbe ile sarık alır bazıları bunlara ilaveten bir takım elbise de hediye ederdi. Hoca törene davet edilen hazirunun huzurunda yüksek sesle icâzet metnini okurdu. Hoca "ecez-tu fulânen/filancaya icâzet verdim" cümlesine gelince önceden belirlenen bir kişi icâzet alan talebeye sarık ve cübbeyi giydirirdi. En son hocası talebeye ilim, ahlak, takva, fetvâ ve tedrisatla ilgili bazı tavsiyelerde bulunurdu. İcâzetin okunmasından sonra fatiha okunur onun peşisıra kasideler okunur talebe önce hocasının ardından hazır olan ilim ehlinin elini öperdi.²⁰

Molla Muhammed Kasorî de yetiştirdiği ve tasavvufî eğitimden geçirdiği talebelerine ilim icâzeti vermiştir. Molla Mustafa Bilici, Molla Muhammed Kasorî'nin talebeleri için tertip ettiği

¹⁹ M. Halil Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencâmı*, Beyan Yayınları, İstanbul 2009, s. 66.

²⁰ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencâmı*, s. 67.

ilim icâzet törenini şöyle anlatmaktadır: “Molla Muhammed Kasorî kendi büyük baş hayvanlarından birini keser ve pişirilen etle yemek hazırlatırdı. Şenlik havasında geçen icâzet törenine çevre köylerden âlimlerle beraber pek çok kişiyi davet ederdi. Önce gelen misafirlere yemek ikram eder sonra icâzet vereceği talebesini huzura çağırarak önceden hazırladığı yazılı icâzet-nameyi okur ve “filan âlime bu icazeti verdim” diye belirtirdi. Ayrıca o talebesine yeni bir takım elbise alır ve giydirdikten sonra başına ilim tacını bırakırdı. İcâzeti alan talebesi artık ilmiye sınıfının bir üyesi olmasının yanında aynı zamanda Nakşibendi şeyhi olan Molla Muhammed Kasorî'nin bir halifesi olarak saygı görürdü.”²¹

5. Kasor Medresesinde Yetişen Bazı Şahsiyetler

Molla Muhammed Kasorî'nin elli yıllık tedrisat ve irşad döneminde yetiştirdiği onlarca talebeden bahsedilir. Bir kısmı uzun yıllar yanında ders alırken, diğer bazıları daha kısa süreli olarak yanında farklı ilimlerden ders okumuşlardır. Kendisinden ders alan talebelerinden tespit edebildiklerimiz şunlardır.

Molla Muhammed Canşı

Molla Selahaddin Erden

Molla Mehmet Tanır

Molla Necmeddin Aydemir

Molla Salih Oğur

Molla Zeki Kozokî

Molla Necmeddin Şirveranî

Molla Hasan Kazerî

Molla Nusret Kocabay

Molla Ahmed Çınar

Molla Muhammed Gazî

Molla Cafer Ağrevî

Molla Abdülbari Gomikî

Molla Feyzullah Yıldız

Molla Süleyman Ganistri

Molla Mustafa Bilici

Molla Ahmed Bilici

Molla Cüneyt Bilici

Molla Muhammed Berberî Bayezidî

Molla Süleyman Karsî

Mehmet Nuri Yılmaz

²¹ Bilici, *Hikâyatü'z-zaman*, s. 113.

SONUÇ

Ağrı vilayeti Anadolu'daki pek çok şehir gibi Osmanlı döneminden bugüne ilmî ve tasavvufî faaliyetlere ev sahipliği yapmıştır. Ağrı'da Ahmed-i Hânî ile başlayan ilim ve tasavvuf geleneği Seyyid Abdurrahim Arvâsî, Molla Muhammed Celâlî, Şeyh Abdülbari Küfrevî, Halife Yûsuf ile devam etmiştir.

Anadolu'nun hemen her tarafında etkili olmaya başlayan Nakşibendî-Hâlidîliğin en ciddi toplumsal destek aldığı yerlerden biri de Doğu Anadolu bölgesi olmuştur. Hakkâri, Van, Erzurum, Muş ve Bitlis'te açılan Nakşibendî-Hâlidî tekkeleri bir süre sonra Ağrı'yı da etkilemiştir. Şark Medrese Geleneğini devam ettiren Ağrılı ilmiye sınıfı mensupları, Nakşibendiyye-Hâlidîyye kolunun Ağrı ve çevresinde yaygınlaşmasıyla beraber her iki geleneği medrese çatısı altında birleştirmişlerdir.

Nakşibendî-Hâlidî şeyhlerinden Molla Muhammed Kasorî, Ağrı'da yetişmiş son dönem âlim ve mutasavvıflarından biridir. Kasor köyünde kurduğu medrese Ağrı'nın en etkin ilim ve irfan merkezlerinden biri olmuştur. Yetiştirdiği talebeleri kendisinden sonra tasavvufî kimlikle-riyle Şark Medrese Geleneğini başarıyla sürdürmüşlerdir.

KAYNAKLAR

- Algar, Hamit, *Nakşibendîlik*, İnsan Yayınları, İstanbul 2013
- Bilici, Mustafa, *Hikâyatü'z-zaman Tavarihu'l-avan*, Şenyıldız Matbaacılık, İstanbul 2005.
- Çakır, Mehmet Saki, *Seyyid Tâhâ Hakkârî ve Nehrî Dergâhı*, Nizamiye Akademi Yayınları, İstanbul 2017.
- el-Çânî, Sabahüddin, *Ulemâunâ mine'l-müderrişîn fi'l-karnî'l-îşrîn*, Dâru'r-Ravza, İstanbul 2016.
- Çiçek, M. Halil, *Şark Medreselerinin Serencâmı*, Beyan Yayınları, İstanbul 2009.
- Le Gall, Dina, *Osmanlı'da Nakşibendîlik*, Litera Yayıncılık, İstanbul 2016.
- el-Hânefî, Abdülganî, *Menâkibu'd-Dihlevî*, Çev. Muhammed Arif Karakaya, (Basılmamış nüsha), Van 2004.
- Kavak, Abdulcebbar, *Mevlânâ Hâlid-i Nakşibendî ve Hâlidîlik*, Nizamiye Akademi Yayınları, İstanbul 2016.
- Küfrevî, Vahyeddin, *Pîr Muhammed Küfrevî*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2013.
- Müderriş, Abdülkerim, *Yâd-ı Merdân*, Çaphâne-i Ârâs, Hevler 2011.
- Memiş, Abdurrahman, *Hâlidî Bağdâdî ve Anadolu'da Hâlidîlik*, Kitabevi, İstanbul 2000.
- Tuncel, Metin, "Doğubayazıt", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, IX/494.